נצבים ב

א. רש"י בפירושו עה"פ[1] "טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחוטב עציך עד שואב מימיך", מעתיק ה־תיבות "מחוטב עציך" ומפרש: "מל־מד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע, וזהו האמור בגבעונים[2] ויעשו גם המה בערמה, ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים".

וכתבו המפרשים[3] שכוונת רש"י היא כמ"ש בתנחומא "מלמד שבאו הגבעונים אצל משה ולא קבלן[4] ש־נאמר ויעשו גם המה בערמה וגו' מהו גם המה ללמדך שבאו אצל משה ולא קבלן", היינו[5] שבפועל לא כרת משה עמהם ברית, אלא ש"נתנם משה — מיד — חוטבי עצים ושואבי מים"; והיינו, שנשארו עבדים לבנ"י[6].

אמנם מזה שרש"י מוסיף (על התנחומא) "(שבאו כנענים) להתגייר", ומשמיט (הכתוב בתנחומא) שלא קבלן משה, מוכח[7] שלשיטת רש"י (בפשוטו של מקרא) קבלן משה ונתגיירו בפועל.

אבל עפ"ז צלה"ב:

א) מנ"ל לרש"י, בפשוטו של מקרא, שנתגיירו? דלכאורה, אדרבה: כשם שמובן הכרחו של רש"י שה"חוטבי עצים וכו'" אינם מבני ישראל מד־חלקם הכתוב בסוג בפ"ע ולא נכללו ב"כל איש ישראל"[8], כן מוכח, לכאו־רה, שאינם גרים, מאחר שגרים כבר חשיב לפני זה "גרך אשר בקרב מחניך"[9], וכמפורש בפרש"י עצמו בגמרא[10]: "מדקרינהו לחוטבי עצים באנפייהו ש"מ לאו בכלל ישראל ניו־הו ולאו בכלל גרים כו'".

ב) מהי כוונת רש"י בכתבו "מלמד (שבאו כנענים כו')" ולא קאמר: "כנ־ענים באו להתגייר וכו'"?

ג) למה מעתיק (בהראי' ממש"כ ביהושע "ויעשו גם המה") גם תיבת "בערמה" — הרי גם בלעדה מובנת וברורה ראייתו?

ב. הביאור בכל זה:

בפשוטו של מקרא מוכח ש"חוטב

---

1) פרשתנו כט, י. וראה תנחומא כאן. ילקו"ש עה"פ.

2) יהושע ט, ד.

3) רא"ם. שפ"ח. ועוד. וראה רמב"ן עה"פ.

4) ראה עץ יוסף שם שכן הגירסא ה־נכונה. וכ"ה הגירסא בילקו"ש.

5) ראה עץ יוסף שם.

6) וכמו שפרש"י ביבמות (עמ, א ד"ה מחוטב).

7) ואין לומר שהכוונה שרק "באו כו' להתגייר", אבל בפועל לא התגיירו — כי א"כ הוספת תיבת "להתגייר" מיותרת לגמרי!

8) משא"כ "טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך" שלא נכללו ב"כל איש (ולא אשה וטף) ישראל" (ולא גרים*).

9) במשכיל לדוד כתב שזהו גופא הכרחו של רש"י "שבאו כנענים וכו'" — אבל זה מתאים לומר רק לפי' המפרשים ששיטת רש"י היא שבפועל לא נתגיירו, אבל ע"פ מש"כ בפנים ששיטת רש"י היא שנתגיירו בפועל, הרי הקושיא שבפנים היא על רש"י.

*) כי גם ע"ד הפשט ישנו חילוק בין בן ישראל לגר, כדמוכח מזה שבכו"כ מצות מפרטת התורה שגם הגרים חייבים בזה. וראה צפע"נ עה"פ.

עציך עד שואב מימיך" הם חלק מעם ישראל, כי הרי תומ"י מפרש הכוונה של כל "אתם" ה"נצבים" (שבהם כלולים כל הסוגים הנמנים בקרא) שהיא "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה"א כורת עמך היום וגו'", היינו ברית לקיום המצות — ומזה מוכח שה"חוטבי עצים וגו'" או שהם בכלל בנ"י או שהם בכלל גרים, דא"ל"כ (אלא שהם עבדים וכיו"ב) אין להם שייכות — ע"פ דרך הפשט[10] — לעבור בברית של כל המצות.

וכיון שכן, מסתבר שהנם בכלל גרים: א) מהצד השוה שבהם בל' הכתוב: סוגים אלו "וגרך אשר בקרב מחניך, מחוטב עציך עד שואב מימיך" נאמרו כולם בל' יחיד, משא"כ ה' סוגים שנמנו לפנ"ז שבאו בל' רבים. ב) מסגנון הל' "מ(חוטב עציך) עד (שואב מימיך)" מוכח שממשיך בזה לפרש פרטים במ"ש לפנ"ז "וגרך אשר בקרב מחניך" (דאם לא כן, אלא שהם סוגים בפני עצמם לגמרי, הול"ל בלישנא כבהנהו דלעיל: "חוטב עציך ושואב מימיך"[11]), וע"ד מ"ש[12]: "כל בכור בארץ מצרים מ-בכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה", שהם פרטיו של "כל בכור בארץ מצרים" הנאמר לפנ"ז[13], "ה-גבה משור עד חמור עד שה"[14]. ועוד.

אלא שלפי"ז קשה: למה מפרטת התורה דוקא גרים אלו ומוציאתם מכלל "גרך אשר בקרב מחניך" — דפשיטא דאין קס"ד להוציאם מן ה-כלל מפני שהתעסקו בעבודות (קשות) אלו?! ובהכרח לומר שבענין היותם גרים הם בסוג נפרד מ"גרך" (סתם). ומובן ג"כ שסוג נפרד זה בגרים — נתחדש (בסיבת איזה מאורע שאירע) בזמן הסמוך לאמירת משה "אתם נצבים וגו'" — דאל"כ, הו"ל לפרט בתורה דין סוג זה של גרים בכ"מ לפנ"ז שנזכרו גרים בתורה?

לכן מפרש רש"י, דמכיון שמצינו "חבר במקרא" לגרים מסוג מיוחד ביהושע, מסתבר שסוג המיוחד שהי' בימי משה היו כמותם — היינו ש-סיבת הגירות שלהם היתה כעין הסי-בה שהביאה להגירות המיוחדת בימי

---

10) על דרך ההלכה ראה בארוכה ב-צפע"נ הנ"ל, ובהנסמן שם.

11) אף שמצינו כעין זה: "מאיש עד אשה * מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור" (שמואל א טו, ג. וראה ספורנו כאן) — הרי שם כל הסוגים באו בתוספת מ"ם.

12) בא יא, ה.

*) מזה מוכח דשייך לשון "מ.. עד" אף שאין סוג אחר ביניהם, אבל צ"ל צד השוה ביניהם: איש ואשה — גדולים כו', גמל וחמור — בהמה טמאה.

13) אבל אינו דומה ממש, כי: א) שם הרי חושב הסוג היותר חשוב והסוג היותר פחות, וכוונתו לכלול בזה גם כל הסוגים שבנתיים, משא"כ כאן. [לכאורה גם כאן י"ל "מן הראשון שבחוטבים עד האחרון שבשואבים" (ספורנו כאן. וראה גם משכיל לדוד כאן), אבל לפ"ז גם גבי "ראשיכם גו'" הול"ל בתוס' "מ'.. עד.." — שהרי בודאי גם בסוגים אלה יש ראשון ואחרון]. ב) שם הרי כלול ב"מבכור פרעה . . עד בכור וגו'" כל הבכורים, משא"כ כאן הרי ישנם עוד גרים (הנכללים ב"וגרך אשר בקרב מחניך") חוץ מאלו.

14) שמות כב, ג.

יהושע — זה שעמדו בנ"י לכבוש ארץ כנען — עד"ז בימי משה בזמן שעמדו בנ"י ליכנס לארץ כנען ע"מ לכבשה, באו אז הכנענים להתגייר ולהיות בכלל ישראל. ולפי"ז מובן שבאו להתגייר ערב היכנסם לארץ כנען, ורק אז נתחדש סוג זה של גרים, ולכן נמנו ונתפרטו (רק) כאן כסוג בפ"ע.

אבל עדיין אי"מ: מאי נפק"מ מאיזה סיבה נתגיירו הרי סו"ס גרים הם ככל הגרים ולמה נמנו בסוג בפ"ע? ואין לומר שבא לשלול קס"ד לומר שאינם נכללים ב"גרך וגו'" — דאיזה טעם ישנו לקס"ד זו? דכי מפני "שבאו להתגייר בימי משה וכו'" יעלה על הדעת שאינם נכללים ב-"וגרך אשר בקרב מחניך"[15]?

מטעם זה מדייק רש"י בתחלת דיבורו "מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה" וממשיך לבאר "כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע" — כלומר, שזה שהתורה מפרטת אותם בסוג שונה, כוונתה ללמדנו (לספר לנו) אשר באו כנענים להתגייר בימי משה כו' (וכו"כ ענינים לא אמרה התורה במפורש, כ"א ברמז), וככל המאורעות המסופרים בתורה.

ומכיון שאין פשוט כ"כ, שבתיבות ספורות אלו כוונת הכתוב לרמז על כללות מאורע ולפרטיו, לכן מוסיף רש"י: "וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה". שמזה הוכחה שכבר הי' כגון דא, והיינו בימי משה, שבאו כנענים להתגייר; וע"ד האמור כאן "חוטב עציך ושואב מימיך" מפורש גם שם[16] שנתנם יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים — הרי מבין שני ה-פסוקים יחדיו מתברר אופנה המיוחד של גירות זו, ומבוארת הכוונה במ"ש "מחוטב עציך וגו'".

אמנם יש עוד להקשות בזה: כשיראה התלמיד המסופר בגבעונים — שמציינו רש"י — ימצא הוכחה להיפך, שבימי משה לא הי' מאורע כזה — דאם נאמר שכבר באו כנענים להתגייר בימי משה וכו', למה הביא

---

15) לכאורה הי' מקום לומר, שכנענים אף שנתגיירו, כנ"ל, חל עליהם איסור "ולא תתחתן בם" (ואתחנן ז, ג), אף שאיסור ד"ולא תחי' כל נשמה" (שופטים כ, טז) לא חל עליהם, כפרש"י (שם, יח) "אם עשו תשובה והתגיירו אתה רשאי לקבלם" (וראה גו"א כאן).

[שעפ"ז מובן הא שהי' משה רשאי לקבלם — ונוסף ע"ז: ע"פ פשוטו של מקרא חל חיוב ד"ולא תחי' כל נשמה" רק כשקרב אל העיר להלחם עלי' (ראה בארוכה לעיל ע' 82 ובהנסמן שם), משא"כ בנדו"ד], וכדמוכח לכאורה מזה שבנוגע "ולא תתחתן בם" לא פרש"י דאם עשו תשובה כו' כמו שפי' בנוגע "ולא תחי' כל נשמה" שלאחריו (ואין לומר שסומך א"ע על מ"ש אח"כ),

ועפ"ז הי' אפשר לתרץ שלכן נפרטו בפ"ע — לשלול קס"ד שלא נכללו ב"וגרך וגו'" מפני שחל עליהם האיסור ד"ולא תתחתן בם", אבל אינו, כי ב"לא תתחתן בם" לא הוצרך רש"י לפרשו: ב"ולא תחי' גו'"

כתוב "למען אשר לא ילמדו וגו'", היינו שצ"ל ודאי שלא ילמדו גו' ואפילו כשעשו תשובה כו' — מידי ספק לא יצא; משא"כ ב"ולא תתחתן בם" כתוב "כי יסיר את בנך מאחרי וגו'", היינו שצ"ל ודאי שיסיר את בנך גו', ובעשו תשובה כו' הרי אפשר שיהי' גר צדק.

16) יהושע ט, כא. כג. כז.

זה "וילונו כל העדה על הנשיאים" [17] בימי יהושע? הרי עשו כהוגן, כמו שעשה משה; ועוד: הו"ל ליהושע לענות להם כן עשה משה?

ולייישב זה מעתיק רש"י גם תיבת "(ויעשו גם המה) בערמה" — משא"כ בימי משה "באו כנענים להתגייר" סתם [18], בכוונה גלוי' [19], ואין ללמוד מהמאורע שבימי משה שגם יהושע הי' צריך לנהוג כן, ולכן וילונו כל העדה במאורע דגבעונים ולא יכול יהושע להשיב על טענתם שכן עשה משה.

ג. מה"יינה של תורה" שבפרש"י דילן:

ידוע [20] פתגם אדמו"ר הזקן עה"פ "מחוטב עציך עד שואב מימיך", "עציך" מלשון עצה, והכוונה שצריכים "לחטוב" ולהסיר את "העצות" שהן ה"רבות מחשבות בלב איש" [21]; ו"שו"אב מימיך", הכוונה שצריכים לשאוב את ה"מים המצמיחים כל מיני תע"נוג" [22]. אך אפשר ומישהו יטעון:

התינח "ישכר", יושבי אוהל וכאו"א בלימוד שלו בתורה, בקיום המצות ובעבודת התפלה, אז בודאי יש איסור של תערובות ה"רבות מחשבות" שלו ותענוגי עוה"ז שלו. אבל "זבולון", בעלי עסק בשעה שהוא עוסק בעניני "מסחר", כולל באכילתו ושתיתו וכו' [23], הרי בזה, מכיון שהוא מטפל בדברים גשמיים, צריך הוא להעזר ולהסתמך במחשבתו, ונוגע שיהי' בזה התענוג שלו, שזה ממשיך הצלחה "בכל אשר תעשה".

וע"ז באה ההוראה בפרש"י "מלמד שבאו כנעניים להתגייר וכו' ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים", שגם "כנעני" (לפי הפי' "סוחר" [24]), צ"ל עבודתו באופן של חוטבי עצים ושו"אבי מים, כנ"ל.

ואם יחזור ויטעון, שזוהי עבודה קשה ביותר — להגיע למדריגה אשר גם בעניניו הגשמיים צריך לסמוך ולבטוח לגמרי בהקב"ה ולא לערב בהם ממח' ותענוג שלו — עונה ומרמז רש"י "ונתנם משה חוטבי עצים ושו"אבי מים", שהכח ע"ז בא מצד בחי' משה שבכאו"א [25], ולגבי "משה" (ש"בנשמת כאו"א מישראל) גם עבודה הנ"ל "מילתא זוטרתא היא".

(משיחת ש"פ נצו"י תשכ"ט)

---

17) שם, יח.

18) משכיל לדוד עה"פ. ודלא כהרא"ם ושפ"ח.

19) ולהעיר שביהושע פרש"י: "כמו שעשו בני יעקב בערמה"! ואולי אפ"ל דכיון "הגם המה" כתוב באמצע — מפרש רש"י: א) (כאן — הנוגע לכאן) דקאי אלפניו, דבגוף העשי' הי' "גם המה", ב) דקאי (גם) אלאחריו, דבאופן העשי' היו "גם המה" ובמילא הוכרח לומר שזהו כבני יעקב. וצ"ע פרש"י תרומה כה, לד.

20) היום יום ז' פט.

21) משלי יט, כא.

22) תניא פ"א.

23) ראה רמב"ם הל' דעות רפ"ה.

24) פרש"י וישב לח, ב. (ישעי' כג, ח) "כנעניי נכבדי ארץ"; (הושע יב, ח) "כנען בידו מאזני מרמה"; (זכרי' יד, כא) "ולא יהי' עוד כנעני בבית ה' צבאות". וראה תו"א ר"פ וישב.

25) תניא פמ"ב.